

MEDENÎ, Hüseyin Ahmed

(حسين أحمد مدني)

(1879-1957)

Hintli âlim ve siyasetçi.

19 Şevval 1296'da (6 Ekim 1879) Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletine bağlı Bangar Meo kasabasında doğdu. Diyûbendîler arasında "şeyhülislâm" unvanıyla meşhurdur. Baba tarafından seyyid olan ecdadı (Muhammed Miyân, s. 81), XV. yüzyılın sonlarında Hindistan'a gelip Feyzâbâd'a bağlı Tanda kasabasına yerleşmişti. Hüseyin Ahmed üç yaşında iken ailesi Bangar Meo'dan ayrılarak ata yurtları Tanda'ya göç etti. Hüseyin Ahmed, ilk eğitimini ilim ve tasavvuf ehli bir zat olan babası Seyyid Habîbullah'tan aldı. 1892'de Diyûbend Dârü'lülmü'na gönderildi. Burada başta Şeyhülhind Mahmûd Hasan Diyûbendî, Halîl Ahmed Sehârenpûrî, Habîbürrahman Osmânî ve Reşîd Ahmed Gengûhî olmak üzere pek çok hocadan ders okudu. Medrese programını tamamlamadan 1899'da ailesiyle birlikte Medine'ye hicret etti. Burada kütüphanelerde kitap istinsah etmeye (Abdürreşîd Erşed, s. 464-465), ayrıca Mescid-i Nebevî'de ve diğer camilerde ders vermeye başladı. Mekke'de bulunurken Çiştî şeyhi İmâdullah Tehânevî'den tasavvuf ve tarikat dersi aldı. Reşîd Ahmed Gengûhî kendisini Hindistan'a çağırınca Şubat 1901'de oraya gitti, iki yıl seyrü sülûk eğitimi aldıktan sonra Medine'ye döndü. 1908'de tekrar Hindistan'a giderek üç yıl Diyûbend'de kaldı; Mahmûd Hasan Diyûbendî'den hadis dersleri aldı, bir süre de burada ders verip Medine'ye geldi (1912).

Mahmûd Hasan Diyûbendî, İngiliz yönetimine karşı başlattığı mücadeleden dolayı İngiliz yönetiminin kendisini ele geçirmek istediğini haber alınca gizlice Hicaz'a gitmiş ve eski öğrencisi Medenî ile buluşmuştu. Medenî burada Diyûbendî'nin Osmanlı Devleti Harbiye Nâzırı Enver ve Bahriye Nâzırı Cemâl paşalarla yaptığı görüşmeyi organize etti. Ancak İngilizler'le birlikte hareket eden Mekke Emîri Şerîf Hüseyin'in adamları tarafından yakalanarak hocası ve iki arkadaşıyla birlikte İngilizler'e teslim edildi (Ekim 1916). İngilizler bunları Kahire'de sorgulayıp suçlu bularak savaş esiri statüsüyle Malta'ya sürgüne gönderdi (21 Şubat 1917). Medenî, sürgün hayatının ardından Mahmûd Hasan Diyûbendî ile beraber serbest bırakılınca (12 Mart 1920) bir İngiliz savaş gemisiyle Bombay'a vardı (8 Haziran 1920),

oradan Diyûbend'e geçti. Ebû'l-Kelâm Âzâd'ın isteği üzerine bir süre Kalkûta'daki kolejde hocalık yaptı. Kurucularından olduğu Câmîa Milliyye İslâmiyye'de dört yıl müderris olarak çalıştı. 1927 yılında Diyûbend Dârü'lülmü'na başmüderris seçildi; ayrıca burada hadis ve tefsir dersleri verdi. Yaklaşık otuz iki yıl kadar sürdürdüğü bu görevleri sırasında çok sayıda talebe yetiştirdi (Seyyid Mahbûb Rizvî, II, 210).

Medenî, ülkenin yabancı işgalinden kurtarılması için Mahatma Gandi'nin öncülüğünü yaptığı Indian National Congress ile birlikte çalıştı, İngiliz karşıtı silâhsız pasif direniş hareketine destek verdi. Hindistan Hilâfet Hareketi'ne katılarak Karaçi'de yapılan kongrede (Temmuz 1921), müslümanların İngiliz ordusuna görev almalarının ve onlara yardım etmelerinin İslâm'a aykırı olduğunu ilân eden sonuç bildirisini hazırlayanlar arasında yer aldı. Kasım 1921'de, ülkedeki düzeni bozmaya kalkışma suçlamasıyla Muhammed Ali ve Şevket Ali kardeşlerle beraber iki yıl hapse mahkûm edildi. İlmî çalışmalarının yanı sıra siyasî faaliyetlerine devam eden Medenî, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine katılmasından dolayı 1930, 1932 ve 1942'de çeşitli defalar tutuklandı. 1940'ta Cem'iyet-i Ulema-yı Hind'in başkanlığına seçildikten sonra Hindistan'ın bütünlüğünü koruması ve bağımsızlığını kazanması konusunda faaliyetlerde bulundu. Başkanlığı 1957'ye kadar devam etti. 1947'de Hint alt kıtasının Hindistan ve Pakistan olarak ikiye ayrılmasının ardından Hindistan'da kaldı ve Hindistan Kongre Partisi komite üyeliğini devam ettirdi. Bölgede iki müstakil devletin kurulması üzerine aktif siyaseti bırakıp kendisini ilmî çalışmalara ve eğitime verdi. 5 Aralık 1957'de vefat eden Medenî, Diyûbend'de Mahmûd Hasan Diyûbendî ve Muhammed Kâsım Nânevtevi'nin yanına defnedildi.

Ebû'l-Kelâm Âzâd'ın ortaya attığı birleşik Hindistan milliyetçiliği teorisini geliştiren Medenî ümmet yerine kavim terimini esas alan siyasî tavrı tercih etmiştir. Ona göre Hz. Peygamber'in yahudilerle yaptığı Medine Antlaşması Hindistan'daki birleşik Hint- müslüman milliyetçiliğinin de dayanağını oluşturur (Ziya-ul-Hasan Faruqi, s. 103-104; Aziz Ahmed, s. 234-237). Medenî ve bazı Diyûbend ulemâsı ile, Muhammed Ali Cinnah'ın başını çektiği müslümanların Hindular'dan ayrı bir devlet kurmalarını savunan Muslim League Partisi ara-

sında fikir ayrılıkları vardı. Milliyetçilik fikrinin İslâm'a aykırı olduğunu kabul eden ve bölgede iki kavim düşüncesini (Doctrine of Two Nations) savunan Muhammed İkbal ile Medenî arasında bu konuda tartışmalar oldu (1937-1938; bu tartışmaları ihtiva eden makale ve mektupları için bk. Hazret Tâlût, *Nazariyye-i Kavmiyyet: Mevlânâ Hüseyin Ahmed Şâhib Medenî ve 'Allâme İkbal*, Lahor, ts.).

Medenî'nin dinî düşüncesinde tasavvufun derin izleri vardır. Hem Tehânevî hem Gengûhî'den Çiştîyye, Nakşibendiyye, Kâdiriyye ve Sühreverdiyye tarikatlarına ait dersler ve hilâfet almıştır. Eserlerinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi savunmuş ve İbn Teymiyye'yi eleştirmiştir. Bir dönemde Hindistan'da hayli etkin olan sünnet ve hadis muhaliflerine ve İslâmî şiarları hafife alanlara karşı sert bir tavır ortaya koymuştur (Abdülhay el-Hasenî, VIII, 120). On yılı aşkın bir süre Mescid-i Nebevî'de ders verdiği için İslâm dünyasının her bir tarafından öğrencisi olmuş, Türkçe dahil çeşitli yabancı dilleri öğrenmiştir.

Eserleri. 1. *eş-Şihâbü's-sâkıb 'ale'l-müsterîkî'l-kâzib* (Diyûbend 1907). Diyûbend ulemâsının küfrüne fetva veren Rızâ Han Birelvi'ye karşı yazılan ilk reddiyelerdendir. 2. *Müttehide Kavmiyyet aor İslâm* (Delhi 1938; Lahor 1975 [Lahor baskısında Muhammed İkbal'in Medenî'ye karşı milliyetçilik hakkında yazdığı yazılar da yer almaktadır]). Medenî'nin büyük yankılar uyandıran birleşik Hindistan milliyetçiliğiyle ilgili düşüncelerini içerir. 3. *Muslim Lig Kiyâ he* (I-II, Delhi 1945-46). Müellifin, Pakistan'ı kuran parti olan Muslim League hakkındaki düşüncelerinden oluşur. 4. *Pâkistân Kiyâ he* (I-II, Delhi 1946). 5. *Sefernâme-i Şeyhu'l-Hind* (Delhi 1946). Medenî'nin, Hicaz'da Mahmûd Hasan Diyûbendî ve diğer arkadaşlarıyla birlikte İngilizler'e teslim edilmelerini ve daha sonraki dramatik olayları anlattığı eseridir. 6. *Mektûbât-i Şeyhu'l-İslâm* (nşr. Necmeddin Islahî, I-IV, A'zamgarh 1952; Diyûbend 1963-1966 [?]). 7. *Naş-ı Hayât* (I-II, Diyûbend, 1953-1954; Karaçi, ts. [Ferzend-i Tevhîd]; Karaçi, ts. [Dârü'l-işâat]). Medenî'nin otobiyografisidir. 8. *Mevdûdî Düstûr aor 'Akâ'id ki Hakikat* (Dehli 1956 [?]). Mevdûdî'ye karşı yaptığı eleştirilerden oluşmaktadır. 9. *Murâdâbâd Ceyl meyn Ders-i Kur'ân ki Sât Mecliseyn* (Dehli 1969). Seyyid Muhammed Miyân tarafından baskıya hazırlanan eser, Medenî'nin 1943 yılında Murâdâbâd Hapishanesi'nde iken okuttuğu Fâtîha sûresi tefsiridir.

10. *Melfûzât-ı Hazret Medenî* (Lahor 1997). Medenî'nin ilmi ve siyasî yazılarıyla konuşmalarından oluşan bir derlemidir. 11. *Mî'râc Cismânî aor Sâyns u Felsefe* (Diyûbend, ts. [Mektebe-i Dîniyye]). Mi'râcın cismanî oluşu hususunu ilim ve felsefe ışığında ele almaktadır. 12. *İslâm aor Farîza-i Teblîğ* (Diyûbend, ts. [Mektebe-i Dîniyye]). İslâm'da iman ve tebliğ arasındaki ilişki hakkındadır. Medenî'nin dinî ve siyasî içerikli başka çalışmaları da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Ahmed Medenî, *Naş-ı Hayât*, Karaçi, ts. (Dârü'l-işâat), s. 16, 636; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-havâtır*, VIII, 116, 120-121; Ziya-ul-Hasan Faruqi, *The Deoband School and the Demand for Pakistan*, Lahore [1962], s. 103-104; P. Hardy, *The Muslims of British India*, Cambridge 1972, s. 243-245; Ebû'l-Hasan Barabankvî, *Hayât-ı Şeyhü'l-İslâm*, Diyûbend 1975, tür.yer.; Muhammed Miyân, *Esîrân-ı Malta*, Karaçi, ts. (Şemsi Publishing House), s. 81; Seyyid Mahbûb Rizvî, *Mükemmel Târîh-i Dârü'l-ülûm-i Diyûbend*, Karaçi, ts. (Mîr Muhammed Kütübhanê-i Merkez-i İlmü Edeb), II, 208, 210; G. Minault, *The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India*, New York 1982, s. 140, 164, 170, 205; Abdürreşid Erşed, *Bis Barey Müselmân*, Lahor 1990, s. 464-465, 468, 469; Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslâm* (trc. Ahmet Küskün), İstanbul 1990, s. 234-237; Y. Friedmann, "Husain Ahmad Madani (Maulânâ) [India, 1879-1957]", *Dictionnaire biographique des savants et grandes figures du monde musulman périphérique du XIXe siècle à nos jours* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), Paris 1992, I, 11-12; a.mlf., "The Attitude of the Jam'iyyat-i 'Ulamâ'-i Hind to the Indian National Movement and the Establishment of Pakistan", *AAS*, VII (1971), s. 157-180; a.mlf., "The Jam'iyyat al-'Ulamâ'-i Hind in the Wake of Partition", *a.e.*, XI/2 (1976), s. 181-211; "Madani, Husain Ahmad (Maulana) (1879-1957)", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. K. Singh), New Delhi 2001, III, 411-412.

HİLAL GÖRGÜN

MEDENÎ, Muhammed b. Mahmûd

(bk. TRABZONİ).

MEDENÎ AZİZ EFENDİ

(bk. AZİZ EFENDİ, Medenî).

MEDENİYET

(مدنیت)

Arapça'da "şehir" anlamına gelen ve müddün köküne dayanan medîne isminden Osmanlı Türkçesi'nde türetilen medeniyet kelimesinin, kök itibarıyla "yö-

netmek" (es-siyâse) ve "mâlik olmak" anlamları da bulunan deyn (dîn) masdarıyla ilişkili olduğu da ileri sürülmüştür. Medenî (medeniyeye) ve medîni ise "şehre mensup olan, şehirli" mânasına gelmektedir (*Lisânü'l-'Arab*, "mdn", "dyn" md.leri). Medine'de nâzil olmuş sûreler de "Medenî" adını alır. Daha sonra medîne kelimesinden temeddün masdarı türetilerek "şehirli veya medenî hayat yaşamak" anlamında kullanılmıştır. Medenî ve medeniyenin terim olarak kullanılması büyük ölçüde tercüme faaliyetleri dönemi-ne rastlar. Bu çalışmalar esnasında Grekçe'de "şehir ve şehir devleti" mânasındaki polis kelimesi medîne, "devlet ve yönetim" anlamına gelen, aynı zamanda Ef-lâtun'un diyaloglarından birinin adı olan politeia kelimesi "es-siyâsetü'l-medeniyye" tabiriyle ifade edilmiştir. Bu bağlamda medenî terimi hem sosyal hem siyasal olma niteliğini ifade etmektedir. Nitekim İslâm düşünce literatüründe sık sık tekrarlanan insanın tabiatı itibarıyla medenî olduğu (medeniyün bi't-tab') tanımlanması Aristo'ya ait "siyasal canlı"yı (zoon-politikon) karşılamaktadır. Bu sebeple insan türünü bir sosyopolitik canlı olarak inceleyen yahut sosyopolitik varlık alanını araştıran felsefî disiplin "el-ilmü'l-medenî, ilmü's-siyâse, ilmü's-siyâsetü'l-medeniyye" olarak anılır. Sonraları sosyopolitik durum veya yapıyı ifade etmek üzere umrân kelimesi İslâmî terminolojiye girmiş, hem bedevîlik hem medenîlik (hadarîlik, hadâre) durumunu ifade edecek şekilde kullanılmıştır (aş. bk.). Batı dillerinde "medeniyet" karşılığı olan civilisation da Latince'de "şehirli" anlamına gelen civilis kelimesinden türetilmiştir. "Civilisation" teriminin modern Batı düşüncesi içinde kazandığı anlamları karşılamak üzere son devir Osmanlı Türkçesi'nde medeniyet kelimesi kullanılmış, modern Arapça'da ise daha ziyade hadâre yaygınlık kazanmıştır. "Belli yasalara uyarak şehirde yaşayan halk" mânasındaki uygurdan türetilen uygarlık kelimesi de günümüz Türkçe'sinde medeniyet karşılığı olarak belli bir yaygınlığa sahiptir. Medeniyet teriminin düşünce tarihi boyunca kazandığı anlamların ortak noktası şehir hayatının sosyal, siyasal, entelektüel, kurumsal, teknik ve ekonomik alanlarda mümkün kıldığı birikim, düzey ve fırsatları ifade ediyor olmasıdır. Bununla birlikte kelime çeşitli zihniyet dünyalarında farklı şekilde kavranmış ve tanımlanmıştır (aş. bk.).

Klasik İslâm felsefesinde medine, medenî, medeniyeye ve es-siyâsetü'l-medeniyye tabirleri arasındaki kavramsal ilişkiyi temel bir felsefî disiplin çerçevesinde kuran düşünür Fârâbî'dir. Filozofun hareket noktası insanın tek başına karşılamayacağı ihtiyaçlarını dayanışma, yardımlaşma ve iş bölümü çerçevesinde gidermesi ve kendi türüne özgü yetkinliklere ulaşması için toplumsal bir hayat (ic-timâ) oluşturma zorunluluğudur. Şehir (medine), millet (ümme) ve milletler topluluğu (ma'mûre) tarzında örgütlenen toplumlar insana has yetkinliklerin gerçekleşmesini temin edecek yeterliliktedir. Şehirler birleşip milleti, milletler birleşip milletler topluluğunu teşkil eder. Köy, mahalle, sokak ve aile şeklindeki toplumlar, insan türü için gerekli iyilik ve yetkinliklerin kazanılacağı bir ortam hazırlamaz ve ancak medinenin temel dokusunu oluşturma bakımından anlam taşır. İş birliği ve iş bölümünü sağlamak üzere bir toplum meydana getiren insanlar kendilerince tanımladıkları bir mutluluğa ulaşmayı amaç edinirler. Gerçek anlamdaki mutluluğu amaçlayan toplumların sosyopolitik hayatı hangi ölçekte olursa olsun erdemli olarak anılmalıdır; çünkü erdem mutluluğa gerçek anlamını veren değerdir (*el-Medînetü'l-fâzıla*, s. 116-117). Fârâbî'nin siyaset felsefesinde medine, söz konusu yetkinlik ve iyiliklerin gerçekleştiği en küçük organik toplumsal yapı olarak ele alınırken bu toplumu oluşturan fertlerin sahip olduğu dünya görüşü, mutluluk ve erdem fikri medinenin değerler sistemini meydana getirir. Bu değerler sistemi metafizikten kozmolojiye, kozmolojiden ahlâk ve siyasete uzanan görüş ve uygulamaların yönlendirici ilkesini oluşturur. Aynı bağlamda Fârâbî dik-katini özellikle medinenin kurucu başkanı (er-reisü'l-evvel) üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Eğer bir şehrin ahalisi tarafından benimsenen ve kuşaklar boyu izlenen dünya görüşü vahiy alan bir kurucu başkan tarafından şekillendirilmişse bu şehir erdemli şehir (el-medînetü'l-fâzıla) adını alacaktır. Aynı durum millet ve milletler topluluğu için de geçerlidir. Böyle olmayan şehirlerin benimsediği mutluluk ve iyilik tasavvurları onları bilgi ve ahlâkın erdeminden uzaklaştırmış olduğundan topyekûn erdemli şehrin zıtları olarak adlandırılmalıdır (*a.g.e.*, s. 125, 127, 131 vd.). Bu yaklaşımıyla filozof sosyopolitik (medenî) hayatı açık bir biçimde değer yüklü kabul etmekte ve ayrırcı ölçütü erdem olarak belirlemektedir. Bilgiyi